

JOANNA SOSNOWSKA*

AKTOR CZY ZWYKŁY CZŁOWIEK? BOHATER TELEWIZYJNYCH REALITY SHOWS

TELEWIZJA RZECZYWISTOŚCI – NOWY TYP BOHATERA TELEWIZYJNEGO

Reality show zrodziło się z reality TV, czyli telewizji ukierunkowanej na pokazanie, jak wygląda realne życie filmowanych bohaterów: „Termin reality TV wszedł na stałe do języka dopiero po roku 2000, wraz z wielką telewizyjną rewolucją, kiedy to gwiazdą telewizji mógł zostać każdy obywatel”¹. Początkowo na ekranie pokazywane były prawdziwe, zaobserwowane wydarzenia z życia ludzi, stanowiące pewnego rodzaju przykład określonych zachowań i postaw. Z czasem „telewizja rzeczywistości” ewoluowała, co wynikało ze zmiany charakteru tego medium, z informacyjno-edukacyjnego na rozrywkowy. Reality TV zamieniono na „unscripted drama” (programy bez szczegółowego scenariusza), ale w dużej mierze przemysłanego z punktu widzenia i pod kontrolą oglądalności. Pojawił się też nowy typ bohatera telewizyjnego: dający pozory realizmu, przedstawiciel widzów, który staje się popularny dzięki udziałowi w reality show. Nastął czas tzw. „normalsów”, czyli zwykłych ludzi, którzy do tej pory nie mieli swojego miejsca w telewizji.

Programy reality show dają jedynie namiastkę rzeczywistości, a przez sztucznie kreowane ekranowe sytuacje wprowadzają w błąd widza i budują obraz fikcyjnej opowieści o fikcyjnych bohaterach. Uczestnicy reality show bardzo często występują w sytuacjach niezwiązanych z ich prawdziwym życiem i są „zazwyczaj precyzyjnie dobrani z prawdziwego społeczeństwa przez specjalistów od mediów. Ich udział w programie przypomina raczej zabawę w życie”². Widzów przyciągać mają skandale obyczajowe, często prowokowane przez producentów programu, pozory podglądania życia innych osób i rodzaj igrzysk wpisanych w telewizyjną rywalizację. Rozwój gatunku wpisuje się w zauważany w całej kulturze popularnej rozkwit cywilizacji

* Dr JOANNA SOSNOWSKA – medioznawca, adiunkt Katedry Medialnej Komunikacji Społecznej KUL.

¹ *Historia reality show* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.reality-tv.pl/historia/>> [dostęp: 12.01.2014].

² K. Łuczek, *Nowoczesna telewizja czyli bliskie spotkania z kulturą masową*, Tychy 2004, s. 27.

ekshibicjonizmu. Uczestnicy programu liczą na popularność, zaistnienie w świecie show biznesu i karierę celebryty. Po fali reality show ze zwykłymi ludźmi pojawiły się produkcje z osobami już znanymi, często nawet u szczytu kariery (m.in. jedyny polski show z Michałem Wiśniewskim z zespołu „Ich Troje”). *Celebrity reality show* okazało miały ogromną oglądalność. Widz miał szansę podglądania swoich idoli w miejscu do tej pory zarezerwowanym tylko dla rodziny i przyjaciół. Celebryci, którzy masowo zyskują popularność poprzez programy telewizyjne, próbują kreować swój najbardziej sprzedający się wizerunek. Mimo iż telewizja rzeczywistości ma pokazywać realne postaci, to ekranowe wizerunki dalekie są od „prawdziwego oblicza”. psycholog Karolina Przyłuska mówi:

Siostry Kardashian pokazują się w programie takimi, jakie są naprawdę. I się tego nie wstydzą. Wyglądają świetnie, są pewne siebie, noszą odważne ubrania. Co może podwyższać samoocenę ich widzek. Tylko, że jest tu swego rodzaju telewizyjna pułapka. Kardashianki mają stylistów i makijażystów, którzy dzień w dzień pracują nad ich wizerunkiem i nawet jak są rzekomo saute, to prawdopodobnie jest to nieco przypudrowany wizerunek³.

Nowy typ bohatera telewizyjnego ma już dzisiaj cechy profesjonalizmu. Wielu „zwykłych ludzi” z udziału w reality show uczyniło swój zawód. Istnieją w bankach twarzy, pojawiają się na wszystkich castingach (niezależnie od tematyki programu), budują swoje medialne portfolio. Nie tylko obok gwiazdy pojawia się menager. „Zwykły człowiek” z telewizji również jest zasypywany propozycjami współpracy i coraz większych dochodów z racji kolejnych występów medialnych. Telewizja dokumentalna, obserwacyjna, z autentycznym bohaterem przechodzi do lamusa. Staje się albo odrębną sztuką filmową, albo elementem telewizji na żywo. Nawet edukacja czy informacja telewizyjna zaczyna być podległa formule reality show i odgrywania rzeczywistości zarówno przez dziennikarzy, jak i filmowanych ludzi. Wzrost popularności paradokumentów („Ukryta prawda”, „Na sygnale”, „Szkoła”), udawanych form dokumentalnych połączonych z fabularnym scenariuszem i aktorami powoduje, że widzowie często nie odróżniają programu opowiadającego prawdziwe wydarzenia od zmyślonych, zwykłych ludzi od aktorów. Reality show, mimo iż dały szansę pojawienia się „zwykłych ludzi” w telewizji, nie są programami opowiadającymi o normalności, przeciętności. Któż bowiem „chciałby oglądać program, w którym pokazane jest życie przeciętnego Kowalskiego, wracającego do domu z pracy, kładącego się na kanapie z kanapką w rękę i butami na stole, i zmieniającego kolejne kanały”⁴.

³ M. Kowalczyk, *Wylansowały modę na wielkie pupy* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137765,wylansowaly-mode-na-wielkie-pupy-siostry-kardashian-produkt-czy-ikony-kobiecosci>> [dostęp: 10.03.2015].

⁴ M. Grzesiak, *Kicz shore, czyli tajemnice stojące za uwielbieniem reality show* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://mateuszgrzesiak.natemat.pl/86877,kicz-shore-czyli-tajemnice-stojace-za-uwielbieniem-reality-show>> [dostęp: 19.09.2015].

REALITY SHOW – STUDIUM GATUNKU

Współcześnie istnieje kilka podgatunków, które zawierają element reality i show, czyli formy realistycznej (nie fabularnej) i medialnego widowiska. Ewolucja gatunku powodowała zmianę formalną, ale pozostawiła stały cel: podglądanie życia innych ludzi. Odrzucono założenia realizmu, prawdy ekranowej i obserwowania rzeczywistości. Na pierwszy plan wysunęły się: dramaturgia scenariusza, wpływanie na zachowanie filmowanych bohaterów i fabularyzacja nagrywanych scen. Wszystko, co pojawia się dziś na ekranie, jest skrupulatnie planowane. Pierwsze reality show wyemitowano w latach 40. XX wieku. Program „Candid Camera” przypominał w swojej formie popularne w Polsce w latach 90. nagrywanie ukrytą kamerą zaplanowanych żartów. Szybko pojawiły się też inne formy, jak talent show (np. „Talent Scouts” Arthura Godfrey’a), czy reality talk show⁵. J. Uszyński w reality show wyraźnie wyodrębnia „psycho gameshow”, czyli nastawienie na rywalizację współuczestników programu, w których nie ma znaczenia czy współzawodniczą zawodnicy talent show, czy rodziny. Jednocześnie reality show eksponuje „psychozwierzenie”, czyli element „przyglądania się na żywo emocjonalnemu przebiegowi konfliktu charakteryzującego się daleko idącym wkroczeniem w sferę prywatności i daleko posuniętą tolerancją wobec emocjonalnych zachowań”⁶. Powstały też programy typu „ukryta kamera”, gdzie uczestnicy podglądani przez kamery pokazywani byli w „autentycznej sytuacji”, w „prawdziwych reakcjach”, dający pozory prawdziwych bohaterów (w polskiej wersji np. „Mamy cię” TVN).

Reality show można podzielić:

– według kryteriów tematycznych m.in.: matrymonialne, kulinarne, rodzinne, dziecięce, rodzicielskie, zawodowe, związane z talentami, naukowe, medyczne, urodowe, modowe;

– według sposób realizacji m.in.: przygodowe, poradnikowe, teleturniejowe, randkowe, w formie dziennika, ukryta kamera, transformacyjne (zmieniające bohatera), wiedzy (eksperymentalne); studyjne (zamknięte); z naciskiem na prowadzącego, renowacyjne,

– ze względu na typ bohatera m.in.: reality show o zbiorowości, o celebrytach, o zwykłym człowieku, o osobach niezwykłych, o niepełnosprawnych; o rodzinie, o bohaterze; o osobach uzdolnionych.

1. Typy bohaterów reality show:

a) przeciętny obywatel o niższym statusie społecznym

Bohaterowie najbliżsi definicji zwyczajności, to osoby przeciętne, o niższym statusie społecznym, nieposiadający specjalnych uzdolnień czy statusu społecznego. Takich bohaterów pojawiało się w programach reality bardzo dużo. Założenia progra-

⁵ *Historia reality show.*

⁶ J. Uszyński, *Telewizyjny pejzaż genologiczny*, Warszawa 2004, s. 117.

mowe zakładały, iż osoba nieznana, przeciętna dzięki udziałowi w programie stanie się dla widzów kimś wyjątkowym, z którym będą się identyfikować emocjonalnie (dla określonej oglądalności). Jedną z ciekawszych propozycji jest „bohater-rolnik”. Program „Rolnik szuka żony”⁷ TVP zdobył ogromną popularność, mimo iż debiutował w tym samym sezonie, co bliźniaczy show „Kto poślubi mojego syna?”⁸ TVN. Telewizja Publiczna zapewniała, że nie tylko spełnia misję, ale chce obalić stereotypy o ludziach ze wsi: „*Nasi bohaterowie to nowocześni i znający swoją wartość mężczyźni, którzy nie boją się wyzwań i są gotowi odmienić swoje życie*”⁹. Bohaterami są rolnicy, osoby, które społecznie są uznawani za zwykłych ludzi. Już w czasie realizacji programu popularność „osobowości rolniczych” była coraz większa. Kilku z bohaterów programu, wręcz stało się telewizyjnymi celebrytami. Adam Kraśko, nie tylko stał się piosenkarzem disco polo, artystą youtubowym, ale także uczestnikiem kolejnego show „Celebrity Splash”¹⁰ POLSAT. Sami twórcy programu z satysfakcją piszą o zmianie statusu bohaterów ich programu:

W ostatnim czasie nasi bohaterowie są częstymi gośćmi telewizji publicznej. Spotkać ich można było nie tylko w programach śniadaniowych, ale i w „Wielkim teście o żywności” oraz w Familiadzie, gdzie ich konkurentkami były [...] potencjalne kandydatki na żonę. Rosną nam nowi celebryci, nie pozostało nam nic innego jak czekać, kiedy po raz pierwszy pojawią się na tzw. ściankach.)¹¹.

Bohaterowie z pierwszych edycji „Big Brothera” również mieli uchodzić za zwykłych ludzi. Szybko jednak okazało się, że ich naturalność ekranowa, również jest podległa reżyserowaniu, a dobór współmieszkańców bardzo dobrze przemyślany. W większości programów reality uczestnicy bowiem mimo pozorowanej normalności mają odpowiednie cechy charakteru czy zawód, tak aby tworzyli na ekranie postać z programu, a nie autentyczną osobę, jaką są.

b) Dziecko na ekranie – najmłodszy bohaterowie reality show

Wiele kontrowersji wzbudzają programy związane z występującymi na ekranie dziećmi. Polski widz przyzwyczajony do uczestnictwa nieletnich w nagraniach edukacyjnych lub bajkowych, z przerażeniem przyjmował kolejne programy z gatunku reality tv, w których dzieci pokazywały się w telewizji. Akceptowalne są formaty związane z *edutainment* (jak najnowszy format reality show „Ekspedycja Cartoon Network”), których celem jest edukacja uczestników programu lub tele-

⁷ *Rolnik szuka żony* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://rolnik-szuka-zony.pl/>> [dostęp: 12.04.2015].

⁸ *Kto poślubi mojego syna* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://ktoposlubi.tvn.pl/>> [dostęp: 10.03.2015]

⁹ *Rolnik szuka żony*.

¹⁰ *Celebrity Splash* [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.polsat.pl/Nasze_Programy,2846/ce/Celebrity_Splash,1431353/index.html> [dostęp 17.03.2015].

¹¹ *Rolnik szuka żony*.

wizyjne teleturnieje. Moda na dzieci w telewizyjnej rozrywce spowodowała, że coraz częściej rodzice upatrują w tym szansy na karierę swoich pociech¹². Polski rynek telewizyjny postawił głównie na talent show z udziałem dzieci, jak „Aplauz, Aplauz” TVN, „Mali gignaci” TVN czy „Super dzieciak” POLSAT. Występujące na telewizyjnych scenach dzieci, uczone są jednocześnie tworzenia swojego wizerunku. Uczestnictwo dzieci jako bohaterów reality show jest nadal mocno kontrowersyjne. Nie jest to typowy bohater. Trudno upatrywać w nim aktora, ale zwykłym człowiekiem na pewno nie jest. W większości przypadków są to nie tylko dzieci uzdolnione, jako uczestnicy talent show, ale przede wszystkim pewne kamery. Doskonałymi pierwowzorami dla polskich dzieci są uczestnicy amerykańskich reality. W mediach jednak toczy się debata, czy dzieci powinny brać udział w reality show, nawet tych promujących uzdolnienia¹³. Czy dzieci na pewno mają świadomość, w czym uczestniczą, że wszystko jest grą, że trzeba być aktorem na scenie, dopóki nie zgaśnie lampka przy kamerze?

Niezwykle popularny program Honey Boo Boo, doskonale pokazuje, jak przebiega świadoma kariera dziecięcych uczestników reality show. Zaczynając telewizyjną przygodę w „Małej Piękności”, „Alana oświadczyła, że inne dziewczynki muszą być szalone sądząc, że mają z nią jakiegokolwiek szansę”¹⁴. Dzisiaj ma własne reality show¹⁵, popularyzujące przy okazji członków jej rodziny. Samoświadomość dziecięcych uczestników reality show zaskakuje i przeraża jednocześnie. Czy jest to wynik dobrej opieki dorosłych (rodziców, producentów, menagerów) czy raczej obraz nowego pokolenia, które doskonale rozumie reguły rządzące telewizyjnymi formatami? Przeciwnicy tego typu programów nie tylko wskazują na etyczną stronę takich produkcji, ale także wprost pokazują sztuczność tworzonych programów. Oczom widzów ukazują się bowiem sceny, które nie są autentycznymi sytuacjami, w których uczestniczyłyby dzieci, gdyby nie kamery telewizyjne.

Czym bowiem, jeśli nie przemocą i łamaniem podstawowych praw człowieka, jest zmuszanie dzieci do udziału w programach typu reality show? Czym jest ukazywanie oczom milionów widzów miejsc intymnych nie tylko najmłodszych dzieci? Czym jest prowokowanie do „niegrzecznych” zachowań i nagrywanie najintensywniejszych emocji – płaczu, krzyku, rozpacz? Czym jest wtargnięcie do dziecięcego świata, zburzenie poczucia bezpieczeństwa, zdeptanie intymności, zredukowanie do roli rekwizytu,

¹² Ł. Szewczyk, *Moda na dzieci w TV* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://media2.pl/media/125567-Moda-na-dzieci-w-TV-Jesienia-nowe-show-z-dzieci-Super-dzieciak-w-Polsacie.html>> [dostęp: 19.08.2015].

¹³ Zakazy dotyczące udziału dzieci w reality show obowiązuje .in.. na Łotwie, we Francji.

¹⁴ M. Gołota, *Mali giganci i wielka rewolucja. Czy telewizyjne show ma szansę nauczyć nas szacunku do dzieci* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/138211,mali-giganci-i-wielka-rewolucja-czy-telewizyjne-show-ma-szanse-nauczyc-nas-szacunku-do-dziec>> [dostęp: 12.03.2015].

¹⁵ Reality show: “Here Comes Honey Boo Boo” TLC (dotychczas 4 sezony).

zepsutego przedmiotu, zwierzęcia tresowanego w klatce, przed kamerami – ku uciesze (nie edukacji!) widzów?¹⁶

Programy reality show z udziałem dzieci bardzo często opierają się na ich wadach, braku umiejętności, kryzysach dojrzewania czy kłopotach rodzinnych. Wielką popularnością cieszyły się programy: „Superniania” o niegrzecznych maluchach, „Surowi rodzice” o kłopotliwych nastolatkach czy „Nastoletnie mamy” o nieletnich ciążach i kłopotach wychowawczych. Większość wymienionych produkcji kreowała filmowaną rzeczywistość, a bohaterowie reality show oprócz korzyści materialnych liczyli też na popularność. Trudno mówić o kreacji postaci przy reality show związanych z niemowlakami, ale przeciwników takich formatów telewizyjnych jest bardzo wielu. Nie tylko etycy czy pedagodzy przestrzegają przed pokazywaniem intymnych, autentycznych scen z życia najmłodszych bohaterów programów. Po emisji reality show „Porody” POLSAT Cafe przeciwnicy programu oburzeni łamaniem praw człowieka przez producentów programów protestują: „Dzieci – również noworodki – mają gwarantowane przez Konstytucję RP i Konwencję o prawach dziecka prawo do prywatności, notorycznie (również w tym programie) łamane przez rodziców i twórców reality show”¹⁷. Dziecięcy bohaterowie reality show nie zawsze są świadomi swojego telewizyjnego wizerunku. Ich spontaniczność, chęć autentycznych reakcji i dziecięca naiwność często są jednak wykorzystywane do tworzenia nieprawdziwej dramaturgii telewizyjnych show. Pojawiające się na ekranie dzieci nie są więc zwykłe, ale wręcz przeciwnie, są niezwykle, wyróżniające się nieprzeciętnym talentem lub nadmiernymi wadami.

c) Celebryta jako bohater reality show

Przeciwieństwem zwykłego człowieka w mediach są osoby popularne, znane z wykonywanego zawodu lub tworzonych wokół siebie kontrowersji. Symbolem celebrytów w reality show jest Kim Kardiashian (dziś już z całą przedsiębiorczą rodziną). Celebryta jest świadomy swojej popularności, zabiega o nią, tworzy medialny wizerunek, który sprzedaje widzom i dzięki, któremu zarabia pieniądze. U Kim Kardashian po propozycji E! („Z kamerą u Kardashianów”) „medialna machina ruszyła, a wraz z nią propozycje”¹⁸: sesje zdjęciowe, programy telewizyjne, wywiady itp. Nawet naiwny widz może dostrzec, że ekranowy wizerunek Kim jest aktorskim zadaniem, a wszystko reżyserowane jest tak, aby ciągle „nie spadać z drabiny popularności”. „W Polsce także możemy śledzić perypetie rodziny Kardashianów, które pokazuje kanał E! w każdą niedzielę o godzinie 20.00. To

¹⁶ A. Globus, *Dzieci w reality show* [online]. Dostępny w Internecie: <<https://historiabiciazdzieci.wordpress.com/2013/06/27/dzieci-w-reality-show-apel/>> [dostęp: 19.08.2015].

¹⁷ A. Globus, *Narodziny pod okiem kamer* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://wpolityce.pl/lifestyle/189341-narodziny-pod-okiem-kamer-nowe-reality-show-odziera-dzieci-z-godnosci>> [dostęp: 12.08.2015].

¹⁸ T. Golonko, *Kim jest Kim?* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137851,kim-jest-kim-dzis-twarz-voguea-kiedys-filmow-porno>> [dostęp: 15.03.2015].

w nim mamy zobaczyć prawdziwą Kim. Pytanie – czy ona kiedykolwiek nam na to pozwoli¹⁹ – pisze Golonko. „Siostry Kardashian to według mnie genialnie zaprojektowany produkt! Sama Kim jest świetnie wymyślona, czego dowodem jest słynna okładka »Paper« z jej nagą pupą i szampanem²⁰. Celebryckie wizerunki w reality show mają w zamierzeniu przybliżyć widzom podglądane go idola. Stworzyć wrażenie normalności i zwykłości poprzez pokazywanie codzienności. Nigdy jednak ekranowe wizerunki nie były bliskie zwykłemu, przeciętnemu człowiekowi. Zawrotna kariera, przepych mieszkania, sposób spędzania czasu, znajomości są zawsze dalekie od normy i dla większości widzów są w sferze mało realistycznych marzeń. Oprócz reality show nastawionych na obserwowanie codziennego życia gwiazd (jak m.in. „Jestem, jaki jestem” z Michałem Wiśniewskim, czy rodziny Osborne’ów), powstaje wiele reality show związanych z pokazywaniem się celebrytów w konkurencjach teleturniejowych. Celebrity talent show biją rekordy popularności. Aktorzy, piosenkarze, celebryci tańczą („Taniec z gwiazdami”), wcielają się w role („Twoja twarz brzmi znajomo”) czy wykonują akrobacje w wodzie („Celebrity Splash²¹). W reality show gwiazdy są uczestnikami, prowadzącymi program czy autorytatywnymi jurorami, którzy stają się ważniejsi niż uczestnicy show. Widz, podgląda zmagania swojego idola, widzi go w sytuacjach trudnych, stresujących, pozornie pokazujących cieplejszą, normalniejszą, zwykłą twarz celebryty. Wszystko jednak nastawione jest na działania marketingowe, gwiazda bowiem przy okazji promuje nowy film, płytę czy przypomina się po przerwie widzom. Wielką popularnością cieszył się reality show z udziałem Paris Hilton i Nicole Riche „Proste życie”, w którym dziewczyny-celebrytki konfrontowały swoje przyzwyczajenia z życiem wśród prostych, normalnych rodzin, głównie z terenów wiejskich. Program nie tylko ostatecznie ukazywał odwiedzane rodziny w niekorzystnym świetle, to również całkowicie kompromitował intelektualnie i emocjonalnie same celebrytki.

d) Człowiek utalentowany jako bohater talent show

Człowiekiem zwykłym nie można też nazwać uczestników talent show, którzy nie są znani widzom, a dopiero poprzez udział w reality show stają się bohaterami ekranu i Internetu. Z odcinka na odcinek udowadniają swoją nieprzeciętność i talent. Doskonale śpiewają, tańczą czy szyją. Programy typu talent show od lat dominują nie tylko w polskiej telewizji. Machina produkcyjna, dzięki umiejętności budowania emocji, profesjonalnych działań PR, tworzy postaci na miarę wielkich celebrytów. Zwyczajny człowiek szybko staje się niezwykłym i w przeciągu kilku tygodni występuje na scenie na równi z cenionymi artystami. Ania Dąbrowska, uczestniczka pierwszej edycji *Idola*, była jurorką w kolejnym talent show „The voice of Poland” TVP. Finaliści reality show kulinarnych mają własne programy o gotowaniu. Talent show pokazują nieprzeciętne osoby, których zdolności są

¹⁹ Tamże.

²⁰ M. Kowalczyk, *Wylansowały modę na wielkie pupy...*

²¹ *Celebrity Splash*.

stopniowo ujawniane przez reżysera. Widzowie początkowo widzą w postaciach pojawiających się na przesłuchaniach skromnych, zwykłych nastolatków, po czym narastająca dramaturgia odcinków zamienia „kopcuszkę” w „księżniczkę”. Program „Top model” skusił wiele kobiet w Polsce i na świecie, aby odważyły się przyjść na casting, bo nawet ze zwykłej dziewczyny można zrobić super modelkę. Zwyczajność stała się hasłem marzeń uczestników, ale tylko pozornie. Wyselekcjonowane ostatecznie uczestniczki, były nie tylko nieprzeciętnej urody i wymiarów, ale także cechowały się dużą odwagą w kolejnych konkurencjach modelingowych. Jak pokazuje historia gatunku, nie zawsze utalentowane osoby zdobywają upragnione 1 miejsce. Okazuje się bowiem, że widzowie nie lubią nadprzeciętności w umiejętnościach. Wabikiem na widza jest filmowo pokazana historia emocjonalna uczestnika. „Historia programów talent-show nie raz pokazała, że lubimy sieroty, za którymi idzie kliwa historia”²².

e) Nieperfekcyjni, nieładni, niezdrowi – czyli bohater do zmiany

Bardzo wiele reality show opiera się współcześnie na scenariuszu zmuszającym uczestników do zmiany. Zmiany te dotyczą wizerunku, zachowania, mieszkania, relacji rodzinnych czy umiejętności zawodowych. Bohaterowie telewizyjnych metamorfoz wykraczają poza normę zwyczajności. Z założenia muszą się czymś wyróżniać, głównie w sensie negatywnym. Przychodzą bowiem do programu jako osoby z ubytkiem, wadą, którą dzięki udziałowi w show naprawiają. Prywatne życie uczestników programów często podlega sztucznej dramatyzacji na potrzeby produkcji medialnej. Wyolbrzymia się kłopoty rodzinne czy brak różnych umiejętności (np. sprzątania), aby program miał odpowiedni ładunek emocjonalny dla widza. Program „Nasz nowy dom” oparty o amerykański format telewizyjny okazał się polskim hitem ekranowym. Emitowany w niedzielę w czasie bardzo dobrej oglądalności zdobył 2,3 miliona widzów. Jednocześnie mimo rozrywkowego charakteru program jest odbierany jako bardzo misyjny, czyli służący dobru zwykłego odbiorcy. Jak pisze Tomasz Golonko: „Uczestnikami są zwykle rodziny”²³, ale zaraz dodaje:

Te, które znalazły się w trudnej, czasem wręcz w beznadziejnej sytuacji, a ich domy zamiast zapewnić poczucie bezpieczeństwa – stwarzają zagrożenie. Niektóre wręcz nadają się do rozbiórki. Bywa, że trzeba przebudować albo wręcz od nowa postawić dom. Inne mieszkania pozostawiają wiele do życzenia. Grzyby, które mogą zagrażać zdrowiu to norma. Do tego brak ciepłej wody czy pieców grzewczych. Bywa i tak, że dostępu do wody w domach nie ma w ogóle. Nosi się ją wiadrami ze studni. W domach czy wiejskich chatkach, gdzie zdomowiła się na dobre bieda, całe rodziny przenoszą się do jednego

²² T. Golonko, *Dziś final Top Model* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/125051,dzis-final-top-model-wygra-talent-czy-historia-zycia>> [dostęp: 13.09.201].

²³ T. Golonko, *Remontują domy i budują emocje* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137135,remontuja-domu-i-buduja-emocje-polsatowski-nasz-nowy-dom-to-hit-dowbor-misyjny-program>> [dostęp: 10.09.2015].

pomieszczenia. Nie wszystkich bowiem stać na ogrzanie całego domu. Obraz polskiej mieszkaniowej nędzy i rozpacz. Telewizyjna fikcja? Raczej wierny portret polski B²⁴.

Czy taki opis rzeczywiście pasuje do przeciętności polskiego społeczeństwa? Czy jest to zwykły obywatel czy raczej wybraniec telewizyjnego show, który pokazuje skrajności w sferze negatywnego statusu życia. Program stawiany jest wręcz jako opozycyjny do wielu podobnych formatów, których bohaterami są celebryci, osoby majątne, przez co metamorfozy ich mieszkań dotyczą stylu wnętrza, a nie walki o godne życie. Jednym z najchętniej oglądanych programów w TVN Style jest cykl medyczny „Życie bez wstydu”. Jak czytamy na oficjalnej stronie programu: „Widzowie obdarzyli doktora Marcina Ambroziaka i jego zespół ogromnym zaufaniem, o czym najlepiej świadczy fakt, że do drugiej edycji programu »Życie bez wstydu« zgłosiło się blisko 11 tysięcy osób!”²⁵. Do kliniki trafiają pacjenci, którzy bardzo odważnie obnażają swoją prywatność. „Ich ciała zostały okaleczone lub zmieniły się przez chorobę. Odważnie mówią o swoich kompleksach i związanych z nimi, często tragicznych, historiach”²⁶. Wiele osób poddanie się telewizyjnej metamorfozie traktuje jako darmową reklamę, w której trzeba tylko odegrać odpowiednią rolę. W programie „Piekielny hotel” TVN nie tylko widzimy jak zmienia się hotel, ale przede wszystkim podpatrujemy ludzkie dramaty właścicieli. Im bardziej emocjonalne odcinki tym większa oglądalność i tym większa reklama dla właścicieli hoteli, czyli „cenny czas antenowy TVN, które dostaje się w »piekielnym« pakiecie”²⁷. Bardzo popularny i niezwykle krytykowany show „Perfekcyjna pani domu” także opierał się nadmiernym wyolbrzymianiu defektów uczestniczek. „Atrakcje tego show nie kończą się na myciu podłóg. Prezentuje nam bałagan taki, jakiego nie mamy u siebie, oraz skrajne emocje. Uczestniczki są krytykowane i zawstydzane, doprowadzane do łez i torturowane w punkcie kulminacyjnym programu: teście białej rękawiczki”²⁸ – z oburzeniem pisali dziennikarze.

f) Osoby chore, niepełnosprawne, z defektami

W klasycznych talent show pojawiają się specyficzne osoby, jak niepełnosprawni, którzy chcą pokazać, że są „zwykłymi ludźmi”, że też są utalentowani i mają marzenia o telewizyjnej popularności. W castingach polskiej edycji „You Can Dance” TVN wystąpiła młoda dziewczyna z zespołem Downa Marta Latosińska²⁹.

²⁴ T. Golonko, *Remontują domy i budują emocje ...*

²⁵ *Życie bez wstydu* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.tvnstyle.pl/programy/zycie-bez-wstydu,6262.html>> [dostęp: 14.08.2015].

²⁶ Tamże.

²⁷ T. Golonko, *Program telewizyjny dźwignią handlu ...*

²⁸ B. Stolarz, *Fenomen Perfekcyjnej Pani Domu* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1533549,1,fenomen-perfekcyjnej-pani-domu.read>> [dostęp: 12.02.2014].

²⁹ T. Golonko, *Marta zatańczyła w You Can Dance. Nie dostała się do program, ale dla wielu już wygrała* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137607,marta-zatanczyła-w-you-can-dance-nie-dostała-się-do-programu-ale-dla-wielu-juz-wygrała>> [dostęp: 21.03.2015].

W drugiej edycji programu udział wziął głuchoniemy Damian Piasek, który także pokazał, że ma w sobie dużo z „normalnego tancerza”. Pojawia się wiele reality show, które całe poświęcone są osobom innym niż przeciętność. Tematyka matrymonialna jest oryginalnie pokazana w reality show „Kochaj mnie mimo wszystko” TLC. Kamery śledzą 10 osób cierpiących na ukryte choroby, szukających swoich partnerów. Dużym zainteresowaniem cieszył się też reality show „Wielki świat małych ludzi”, który miał uczyć tolerancji wobec osób niskiego wzrostu. Program pokazuje życie codzienne sześciuosobowej rodziny Roloffów, w których rodzice są karłami. Widz obserwuje trudności w funkcjonowaniu rodziny podczas zakupów, załatwiania spraw urzędowych czy korzystania z komunikacji. Swoje reality show dostały też bliźniaczki syjamskie, które amerykańscy widzowie obserwowali już wcześniej. „Abby and Brittany” stał się opowieścią telewizyjną o nacechowaniu psychologicznym i socjologicznym, pokazującym, jak wkraczają w dorosłe życie kobiety, których rozdzielenie związałyby się ze śmiercią jednej z nich. Programy z takimi nietypowymi bohaterami stają się coraz popularniejsze w telewizji. Widzowie od fazy zaciekawienia przechodzą w fazę silniejszych wrażeń, a granica podglądania odmienności osób ciągle się przesuwają. Sami bohaterowie oprócz zdobywanej popularności, często chcą spełnić pewien rodzaj misji. Pokazać, jak wygląda życie pełne trudności i niepewności.

g) Aktorskie kreacje w reality show

W wielu programach typy reality show występują nie autentyczni bohaterowie, ale początkujący aktorzy, piosenkarze czy fotomodelki. Pojawiają się w znanych programach, aby wejść do branży telewizyjnej i zdobyć doświadczenie zawodowe. Ich kreacje aktorskie są odpowiednio reżyserowane i wtapiane w program, tak aby łatwo dramatyzować sytuację kolejnych odcinków show. Wiele scen w reality show wydaje się widzowi tak absurdalnych i nieprawdopodobnych, że trudno byłoby posądzać autentyczne osoby to tak specyficzne (wstydlive lub ośmieszające) zachowanie. Takie zadania aktorskie należą do bohaterów z banków twarzy. Już od dawna agencje aktorskie zarabiają na bohaterach reality show w Polsce i na świecie. W wielu przypadkach uczestnicy programów wiedzą, że muszą wykorzystać swoje 5 minut. Ewelina bohaterka „Warsaw Shore” już w trakcie programu nagrała singiel i teledysk. O rękę księcia Harrego (którego grał sobowtór), walczyło 12 dziewcząt w programie „Ożeń się ze mną Harry” FOX. W domu zamkniętych domach reality show dały się zamknąć Jolanta Rutowicz czy Doda, aby zyskać rozgłos i budować swoją karierę w show biznesie. Również „drugą edycję »Big Brothe« wygrała zawodowa aktorka, a pierwszą edycję »Bar« nastolatek po warsztatach teatralnych”³⁰. W show TVN „Kto poślubi mojego syna?” od początku produkcji występowały statystki. „Mimo starań TVN, by widzowie uwierzyli, że w jej produkcji – kon-

³⁰ A. Płonka, *Reality show czyli teatr prawie na żywo* [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.kocur.uni.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=245:agata-psonka-reality-show-czyli-teatr-prawie-na-zywo&catid=58:students-texts> [dostęp: 16.09.2015].

kurującej z reality show TVP »Rolnik szuka żony« – występują naturszczyki, zdarzyła się wpadka. Stacja w tym samym dniu wypuściła jeden z odcinków »Ukrytej prawdy«, w którym występowała dziewczyna walcząca o „miłość życia” w emitowanym kilka godzin później »Kto poślubi mojego syna?«³¹.

KREACJA POSTACI TELEWIZYJNEJ WE WSPÓŁCZESNYCH FORMACH REALITY SHOW

Od reality show widz oczekuje pokazania rzeczywistości, która jest mu obca (czyli ciekawa), a jednocześnie bliska (zrozumiała, mająca odniesienia do nas samych). Bohaterowie, którzy pojawiają się w reality show, często są gwarancją pogodzenia tych sprzeczności. Ich usytuowanie w społeczeństwie jest dla widza naturalne, ale jednocześnie ich osobliwość jest czymś unikatowym i powoduje zainteresowanie odbiorców. W przeważającej części bohaterami reality show są rodzice, dzieci, małżonkowie, grupy zawodowe lub podział dokonywany jest płciowo (mężczyzna/kobieta) i wiekowo (dzieci, dorośli itp.). Pierwsze reality show opierało się na pokazaniu, jak żyje przeciętna, zwykła amerykańska rodzina. W 1971 roku wyemitowano serie „An American Family”. Rodzina z przedmieść Santa Barbara została przez twórców reality tak mocno zmanipulowana, iż ostatecznie na ekranie widzowie zobaczyli rozwód, homoseksualnego syna, awantury rodzinne, niespełnioną kobietę w średnim wieku i degradację „normalnej” rodziny. Forma reality miała charakter serii dokumentalnej, dzisiejsze reality pokazujące życie codzienne bohaterów (czy celebrytów) jest już formą wprost reżyserowaną, z komentarzami narratora i samych uczestników. Bohaterowie natomiast są świadomi swojej telewizyjnej kreacji i współtworzą z producentem fikcyjny świat swojego życia niczym film fabularny. Coraz bardziej świadomy widz, zaczyna widzieć różnicę między autentycznością celebryty a jego „występami” w reality show. Reality show nawet jeśli ma za cel pokazywanie „zwykłego człowieka”, to jednak tworzy tak dramaturgię programu, by wydobywać ze zwykłości jakiś wyróżnik. Buduje emocje oparte na zachowaniach uczestników, które są wyolbrzymiane i w taki sposób manipulowane na ekranie, by ostatecznie w odczuciu widzów ekranowy bohater stał się wyjątkowy (zarówno w pozytywnym, jak i negatywnym sensie).

Część reality shows promuje najbardziej prymitywne ludzkie wartości i ubiera je w atrakcyjny płaszczek rozrywki. Pokazuje „bohaterów”, którzy dla popularności i pieniędzy posuną się przed kamerami do zachowań, których wstydziliby się większość społeczeństwa. Promuje sukces materialny ponad wszystko inne, gloryfikuje chamstwo,

³¹ D. Łosiewicz, *Wielka ściema TVN* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.wsieci.pl/losiewicz-wielka-sciema-tvn-pnews-1802.html>> [dostęp: 19.09.2015].

chciwość i niezdrową konkurencyjność. Proponuje cieszyć się z ludzkiego nieszczęścia w publicznym linczu, urządzanym odpadającym uczestnikom przez sędziów, którzy prześcigają się w poniżaniu i krytykowaniu. Tworzy mechanizmy konkurencyjności, które niszczą relacje, każą donosić na siebie uczestnikom, traktować się wrogo³².

Uczestnicy programu stają się często ofiarą telewizyjnych producentów, których zainteresowanie bohaterem show kończy się wraz z jego przegraną. Przeciętność, zwykłość uczestnika, która przekłada się na bark zainteresowania medialnego (co za tym idzie dochodów dla producenta), nie są wartością dla reality show. Bohater sam bierze odpowiedzialność za swój medialny wizerunek, za dalszy ciąg istnienia w świecie po zakończeniu programu. Od kilku lat istnieje Syndrom Truman Show, czyli braku umiejętności odnalezienia się w codzienności po odejściu z reality show.

Legenda „od zera do bohatera”, budująca się w błyskawicznym tempie, jest często zbyt trudna do okiełznania dla większości jeszcze niedawno bezrobotnych, „zwykłych” ludzi. Przypadek kończącej na odwyku Susan Boyle (była w czołówce brytyjskiego *Mam talent*) jest lekki w porównaniu do 11 uczestników, którzy popełnili samobójstwo (m.in. Kellie McGee z *ABC Extreme Makeover* czy Cheryl Kosewicz z *CBS Pirate Masters*)³³.

Bardzo ważne są kulisy produkcji reality show, które uzależnione są od wzorca formatowego, ale też do kilku osób z ekipy, począwszy od reżysera, a skończywszy na producencie. Wymieniane sceny, dogrywane wątki czy ustawiane wypowiedzi są normą. Ekranowy, końcowy efekt jest zupełnie inną rzeczywistością niż ta, którą obserwują i w której uczestniczą bohaterowie programu. Reality show buduje bardzo precyzyjne wszystkie elementy telewizyjnej układanki. Uczestnicy show nawet jeśli mają intencje naturalności, spontaniczności i autentyczności swoich zachowań, są pod tak wielkim wpływem instrukcji reżyserskich, że robią i mówią to, czego chce twórca show. Wyłaniają się więc wyraźnie grupy uczestników reality show:

- zwykli ludzie, których wizerunek telewizyjny jest tworzony podczas reżyserii programu;
- amatorzy aktorzy, którzy traktują reality show jako element rozwoju swojej kariery zawodowej;
- ludzie świadomi mechanizmów telewizyjnych, którzy wykorzystują reality show do zdobycia popularności;
- bohaterzy: przykłady społeczne – czyli osoby, które są wyłonione z castingu do pokazania pewnego typu osobowości, wzoru zachowania, a nie konkretnej osoby z imienia i nazwiska

³² M. Grzesiak, *Kicz shore, czyli tajemnice stojące za uwielbieniem reality show* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://mateuszgrzesiak.natemat.pl/86877,kicz-shore-czyli-tajemnice-stojace-za-uwielbieniem-reality-show>> [dostęp: 19.09.2015].

³³ Tamże.

Sam mechanizm tworzenia reality show nastawiony jest na skumulowaniu uczestników programu według określonego klucza. Bohaterowie konkursów muszą się od siebie różnić, aby ekranowa konkrecja była bardziej spektakularna i emocjonalna. Nie są to zatem bohaterowie zwykli, bo reprezentują skrajności osobowościowe, umiejętnościowe czy fizyczne.

W dzisiejszych czasach „wielkie gwiazdy” zostały wyparte przez tłumy anonimowych „przechodniów z ulicy”. W zasadzie nie musisz kimś być, aby zaistnieć, wystarczy, że jesteś, a najlepiej kiedy jesteś sobą. Bo publiczność zarówno chętnie ogląda szare, „zwykłe” jednostki, z którymi się identyfikuje, z drugiej strony równie chętnie podgląda ludzi na pozór innych, którzy nieco odstają od ram powszechnie przyjętych społecznie tzw. poprawnych zachowań³⁴.

BIBLIOGRAFIA

- Brenton S., Cohen R., *Polowanie na ludzi*, Warszawa 2004.
- Godzic W., *Epoka „normalsów”*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 25.
- Golonko T., *Remontują domy i budują emocje* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137135,remontuja-domu-i-buduja-emocje-polsatowski-nasz-nowy-dom-to-hit-dowbor-misyjny-program>>.
- Golonko T., *Marta zatańczyła w You Can Dance. Nie dostała się do program, ale dla wielu już wygrała* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://natemat.pl/137607,marta-zatanczyla-w-you-can-dance-nie-dostala-sie-do-programu-ale-dla-wielu-juz-wygrala>>.
- Konarska I., *Wielkie Podglądanie*, „Przegląd” 2001, nr 11.
- Kuźmicki A., *Reality show jako przejaw nieświadomości zbiorowej* [online]. Dostępny w Internecie: <www.unus.psychologia.uni.wroc.pl/teksty/ak/reality.html>.
- Lubelska K., *Wszyscy grają na Dzieciola*, „Polityka” 2001, nr 47.
- Mazurek R., Zalewski I., *Igrzyska czy laboratorium. Rozmowy z Jackiem Santorskim*. „Nowe Państwo” 2000, nr 49.
- Sulima R., *Telegladiatorzy*, „Gazeta Wyborcza” 2001, nr 116.
- Żabicki P., *Wielki Brat, czyli kulturowe oczywistości w tekstach prasowych*, w: *Podglądanie Wielkiego Brata*, red. W. Godzic, Kraków 2001.
- Godzic W., *Oglądanie i inne przyjemności kultury masowej*, Kraków 1996.
- Historia reality show* [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.reality-tv.pl/historia/>>.
- Jupowicz-Ginańska A., *Jurorem być, czyli rzecz o komisjach sędziowskich w programach Talent show*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2012, T. 4(15), z. 2.
- Łuczec K., *Nowoczesna telewizja czyli bliskie spotkania z kulturą masową*, Tychy 2004.
- Uszyński J., *Telewizyjny pejzaż genologiczny*, Warszawa 2004.
- Zacharski T., *Ofensywa reality show*, „Press” 2003, nr 3.

³⁴ A. Płonka, *Reality show czyli teatr...*

Streszczenie

Artykuł jest analizą obrazu zwykłego człowieka w rozrywce telewizyjnej. Telewizyjny obraz zwykłego człowieka jest współcześnie szczególnie interesujący w reality show. Programy reality show pokazują szeroki obraz różnych grup społecznych. Nie są to jednak zwykli ludzie. Reality show bazują bowiem na wyjątkowości swoich uczestników: muszą mieć talent, skazę, brak umiejętności lub wykazywać się czymś szczególnym. Dzięki temu każdy zwykły człowiek może stać się gwiazdą telewizji. Artykuł pokazuje mechanizmy tworzenia niezwykłych historii zwykłego człowieka w reality show.

Słowa kluczowe: talent show, telewizja, człowiek, celebryta, gwiazda, rozrywka

AN ACTOR OR AN ORDINARY MAN? A HERO OF REALITY SHOWS

Summary

The article is an image analysis of ordinary people in television entertainment. Television image ordinary the man is in our times particularly interesting in reality show. Programs reality show are showing the wide image of all sorts social groups: of the wife, the mother or teenagers. It turns out that however it isn't image of the ordinary man. Everyone must be exceptional: mother - lonely, wife - obese, and teenager - talented. In our times everyone can become a television star through reality show.

Keywords: talent show, television, man, star, entertainment